

NÁKLAD
120 VÝTIŠKŮ

KAREL

89
RUINY

HAVLIČEK

PRŮBĚH

120

LETY

VYŠLO BEZ
SOUHLASU AUTORA
NÁKLADA TELSTVI
RUINY
ZDARMA

Po otřesech přichází obvykle doba návratů; ani největšími sesuny nebývá postiženo vše. Mění se však úhly pohledu a poměr proporcí. Před nějakými deseti, patnácti lety musela postava Karla Havlíčka ustoupit do pozadí, aby mohl být patřičně vyzvednut význam radikálů z roku 1848. Od té doby byla příležitost se lecčemu znovu přiučit; doporučované vzory nějak pozbyly na přesvědčivosti. Možná, že se dnes někomu může i Havlíček jevit jako přílišný radikál. Ale jeho zásady pomáhaly jen reálně vidět situaci a přesto neutíkat. Možná, že je možno mu tu a tam vytknout přílišný optimismus, s nímž očekával změny k lepšímu. V jádru je však jeho politické myšlení dodnes a právě dnes dobrou školou. Doporučoval revoluci hlav a soudců; z toho je dnes nejaktuálnější ta revoluce hlav. Člověka nejednou zamrazí, když při pohledu do nedávné i vzdálené národní minulosti naráží na stereotypy situací, jejich mezí a neblahých konců. Podaří se nám někdy překonat onoho chmurného genia loci? Tady je příležitost pro hlavu, pro rozum, pro jasné pochopení a potom i praktické uchopení věcí. Politický charakter nezáleží jen v dobré vůli; poctivost bez rozumnosti je nepoctivá, rozumnost bez poctivosti nerozumná.

- Stálost, vytrvalost a neohroženost politická jsou vlastnosti, které nevyhnutelně národ mítí musí, chce-li upevnití svoje práva a svou svobodu: bohužel ale těchto vlastností ještě příliš pořádku nalézáme. Jak mnohý mezi přáteli svými aneb někde v hostinci aneb, jak říkáme, za větrem až příliš zůřivý a radikální člověk svěsí hlavu, ohne hřbet a poníží svou mysl, jakmile s ouřady co činiti má, jakmile strana jemu ve smýšlení politickém protivná zvítězí a své odporníky ustrašovatí a pronásledovatí pačíná. Jak mnohý, jenž v roku 1848 bouřlivým svým radikalismem až všechno děsil, jemužto tenkrát všeho bylo málo, jemuž se celý svět zdál býti neliberální a reakcionářský, jak mnohý, pravím, ouhlavní radikalista z minulého roku obchází nyní s kloboukem v ruce jako zmoklá slepice v ustavičných ouzkostech, aby si někdo nevzpomněl na jeho lonskou zůřivost.

Ja á jest asi příčina tak obyčejného úkazu? - Ovšem jest příčin více, my však zde jen na jednu hlavní poukázati obmyslíme. Že jsou vůbec lidé beze všeho mravního charakteru, kteří vždy jen s tou stranou drží, která vyhrává, kteří se tedy i vloni beze všeho přesvědčení a bez mravního pudu k liberální straně přidali, domýšlejíce se, že musí zvítězit a že pak přitom i oni uloví lecjaký výnosný ouřádek nebo něco tomu podobného: o tom všem, jakožto věci příliš sprosté, obyčejné a mizerné, nechceme ani slov šířiti. Takoví lidé budou dnes sloužiti absolutní vládě za denuncianty a za biřice, a zejtra, kdyby se věci obrátily, budou své nejpoctivější spoluobčany věšet na lucerny a připravovat pod guillotinu, vždy ale budou vyhledávat beze vší svědomitosti jen svého špinavého zisku.

My však zde jen chceme jednatí o poctivých, ale slabých lidech a o příčině, proč oni jsou nestálí a lehce zastrašitelní ve svém politickém smýšlení. Příčina tato jest neurčitost a nejasnost jejich politického smýšlení. Puzení

jsouce jenom okamžitým citem a neurčitým nadšením, nedovedli si ještě utvořiti v hlavě pevný systém politických zásad, a proto kolikráte jim v nadšení přeskočí několik koleček a hodiny jejich politického smýšlení hrozně hřmotí, najednou ale zase bez pohnutí státi zůstanou. Právě proto, že se jejich smýšlení politické nezakládá na dobře promyšlených a ustálených zásadách, lehce se zaleknou a netroufají si to, co skutečně smýšlejí, vždycky také činem vyznati, oni mají jen jakousi sváteční politiku mezi přáteli a při sklepníci, ale všude ve skutečném životě jenom všední. Když slunce svítí liberální straně, poletují jako motýlkové v nejpestřejším barevném blesku: když ale obzor se zahalí mraky a od daleka bručí vládní hrom, již hned se zalézají jako červíkové do svých dírek.

Mužové ale, kteří dle pevných zásad smýšlejí, kteří si utvořili pevná nezrušitelná pravidla v politice, přes které nikdy ani nepřeskočí ani nepodlezou: takoví dovedou v čas přílišné politické bujnosti odporovat přemrštěncům, a nedbajíc na žádné jejich, že přitom často utrží nezaslouženě nadávky, umějí ochladiti jejich přílišnou zapálenost a uchrámí tím kolikráte vlast od velikého neštěstí, zato ale se také nebojí v zarmoucených dobách politické sklíčenosti povznést i neohroženě hlasu svého proti škůdcům a nepřátelům svobody. V politice musí každý napřed sám se sebou a svým svědomím býti urovnán a přesvědčen, že nic nespravedlivého a nic pro vlast škodlivého nežádá, pak ale, když jednou tohoto přesvědčení nabyt, nesmí se také báti a ostýchati toto své přesvědčení jakožto věc povolenou a poctivou všude a před každým, a buď si to císař sám, vysloviti a zastávati. Jen takovým způsobem může opravdu svoboda pravá vzniknout a pro budoucnost se ustálit.

/Národní noviny 26. 8. 1849/

My žijeme nyní v podivném stavu: konstituce nám již několik měsíců udělena jest, ale po celý ten čas máme místo konstituce zmatek nad zmatkem. Za celý ten čas nebylo ještě času na svolání skutečného nějakého sněmu. Tak žijeme zatím napolo bez zákonů: neboť ty svobody, které nám již uděleny jsou /nejen slíbeny/, nikterak se nedají srovnati se starými zákony a jmenovitě se starými ouřady. Odtud povstalo vlastně tolik zmatků všude a v Čechách zvláště. Nešťastnými událostmi po Sv. Duchu utrpěla naše česká věc alespon na čas nesmírnou ránu. To si jakožto moudří a rozvážliví lidé nesmíme zapírati ...

Máme-li ale ze všeho toho neštěstí dobře vyjítí a na tom stupni, kterého jsme se pracně dodělali, zůstatí, nevyhnutelně zapotřebí jest řídití se podle následujících zásad:

1. Zachovati všude v celé zemi co možná největší pořádek, aby nebylo příčiny vytýkati nám nezákonnosti, abychom nemohli pod tou záminkou na čas svobod svých pozbaveni býti. Kdo vám nyní radí k nějakému násilí, toho považujte buď za nerozumného neb za svého tajného nepřítel. Projevujeme vůli svou vždy cestou zákonní a budme jisti, že se vždy po dpbrém to státi musí, čeho si celý národ přeje. Žádná moc na světě není tak silná, aby mohla odolati spravedlivé žádosti celého národu.

2. Aby si skutečně celý národ o svou svobodu a o dobré své právo jak náleží pečoval, o to se musíte vy probuzenější a vycvičenější starati. Musíte ostatním všechno, co sami

w těchto novinách čtete neb odjinud z dobrého pramene víte /lži nevěřte, kterých se nyní mnoho rozsívá/, vysvětliti a je poučovati. Hleďte všelikým způsobem rozmnožiti počet stejné s vámi smýšlejících, neľenujte si slov k poučení, neboť jen na této cestě dojdem svého cíle. Věřte, že rozumné poučení jest lepší a proti mnohým zlým nebezpečnější zbran než prach a železo.

3. Chovejte se zvláště nyní neohroženě, nedávejte snad nějakým nespělým zalézáním nepřátelům našim moc do rukou. Vystupujte tak, jak zvyklí jste byli, sice hned proti nám nabudou větší smělosti a budou nás kromě toho ještě osočovati.

4. Dávejte pozor na všechny ty, kteří proti nám vystupují, nám nadávají, zlé přejí a z toho pražského neštěstí, které každý pravý přítel vlasti oplakává, se těší. Pamatujte si ty osoby - čas jejich plesání nebude dlouhý, ukáže se brzy pravda, - ale proto si je dobře pamatovati musíme, abychom budoucně aspon věděli, na koho se můžeme spolehnouti a koho se věčně varovati. Přejde rozličné volení ouředníků, deputovaných atd., což nevyhnutelně s konstitucí spojeno jest, a budete aspon vědět, koho voliti nemáte, třeba se vám potom bůhvíjak lichotil.

5. Na svém dobrém právu všude pevně stůjte a pamatujte si, že kdo své právo dobrovolně zadává, nejen sobě, nýbrž i jiným škodí. I když se jinému vašemu spoluobčanu bezpráví děje, pomáhejte mu se ozvati; pomyslete si: dnes mně, zejtra tobě; nebuďte jako ty ovce, které, když jednu z nich vlk odnášel, nic si nevšimaly a ještě se radovaly, že jinou vzal. Poznenáhla ale i na ně řada přišla a vlk celé stádo pohltil. Tak nemá pořádný občan nikdy žádné bezpráví okolo sebe trpěti, nýbrž všichni společně musíte vždy každému bezpráví se protiviti: jenom tím docílíte toho, že všichni zastrašení budou, kteří bezpráví obnůšlejí.

/Národní noviny, červen 1848/

Nastaly nám v Rakousích časy, na které jsme ani v nejbujnějších přáních pomyslití si netroufali; dostalo se nám v Rakousích tolik svobody, že se mnohým zdá až příliš býti! Pravím v Rakousích, protože se toto poslední nyní o Čechách říci nemůže.

Cím to ale jest, že přece posud se svým osudem spokojeni být nemůžeme; čím to jest, že dosáhnuvše cíle tužeb svých - svobody - přece jaksi ouzkostlivě do nejbližší budoucnosti hledíme?

Jest to pro nejistotu, protože té celé svobodě ouplně nevěříme, že se nám jaksi lehce nabytá býti zdá a tudy lehce ke ztracení.

Přátelé milí, kteří jste upřímní a poctiví milovníci svobody, demokracie, rovnosti práv, spravedlnosti atd., kteří jste odjakživa tak svobodně smýšleli již za staré vlády, pokud se to za přestupek považovalo, kteří nejste liberalisté a demokrati ode dneška snad jen proto, že to nyní v módě jest, že nyní demokracie panuje a vynáší, - vás, přátelé milí, žádám, abyste se mnou následující rozvážení učinili.

Jak stojí nyní v celém rakouském mocnářství záležitosti svobody?

... Stojím na tom, že není více hlavních rozdílů ve všelikém politickém smýšlení než dva, totiž jedna strana poctivých a rozumných, druhá nepoctivých a nerozumných lidí. Poctiví

jsou, kteří se věrně drží té zásady, kterou jsme se od nejpřednějšího liberality tohoto světa naučili: co nechceš sám trpět, nečin jinému; nad tuto zásadu není nic liberálnějšího na tomto světě. A byť by byli poctiví lidé, často z nerozumu proti svému nejlepšímu mínění a přesvědčení jednájí a dobré věci škodí.

Každý poctivý a spolu rozumný člověk jest liberální, jest demokrat, třeba se ani sám za liberálního a za demokrata nevydával; mnohý dobře smýšlející, ale přitom nerozumný člověk, ačkoli se domnívá býti liberální a demokrat, přece z nerozumu často demokracii a liberalismu nevědomky škodí a překáží; lidé chytrí sice, ale nepoctiví, ačkoli se sami za liberální a demokraty vydávají, nemohou nimi býti.

Schválně se tu o slovech: radikální, konzervativní, moderado /mírný/ ale nezmiňujeme, poněvadž to jsou pouhé formy, nehodící se nikterak k dobrému označení politických stran. Neboť býti a nazývati se radikálním, jest zrovna takový nerozum jako býti a nazývati se konzervativním nebo moderadem. A proč? Protože rozumný a poctivý demokrat a liberality musí být radikální, konzervativní i moderado zároveň. On totiž musí všechno, co jest rozumné, poctivé a demokratické, zachovati a udržeti /konzervovati/, a v tom je konzervativní; všechno, co jest aristokratické, neliberální, nepoctivé, nerozumné, musí hledět vyplniti a vyhubiti, a v tom jest buď radikální nebo moderado, jak toho kdy potřeba žádá. Neboť nemáme vždy dostatečných sil k tomu, co bychom učinili za dobré uznali, a člověk, jenž zeď hlavou proraziti chce, může být sice nejpoctivější, ale je jistě - nerozumný. Poctivý a rozumný demokrat tedy jest tenkrát radikální, když vidí, že jeho síly dostačí vykořeniti něco aristokratického, nepoctivého a neliberálního; Kde ale toto jemu protivné v tak hrubé moci se jeví, že nemožno jest najednou a úplně tuto moc zničiti, tam jest mírný /moderado/, to jest on se nepodrobuje této moci, ale hledí ji poznenáhlu seslabiti a konečně nad ní zvítěziti.

Užijme těchto zásad v příkladu z našeho vlastního života. Co by nám kupř. před půl rokem byl pomohl radikalismus proti tehdejšímu absolutismu a aristokracii? Nic než že bychom byli seděli na Spielberku neb někde jinde v tuhé vazbě a že by naše slabá síla úplně vyhubena byla. Co bychom byli prospěli dobré věci?

Rádný liberality a demokrat nemůže se jihnak spokojiti než úplnou demokracií a svobodou; on tedy nemůže jen na polovici neb některé části přestati; ale on nemusí všechno chtíti najednou, když to možná není, nýbrž vždy jen tolik, co možná dostati a proraziti, a ostatek opět dále se přičiňuje; kdežto přepjatci, najednou všechno žádajíce, přecenujíce sil svých, často všechno ztratí a nic z toho nedosáhnou, co si žádali. - Takovým způsobem musíme hleděti na politické snažení našich časů.

V Rakousích až do března panoval absolutismus, aristokracie, vojsko, byrokracie a hierarchie, zajisté pět velkých sil. Najednou klesla jejich moc ne naší silou, nýbrž nejvíce následkem událostí zahraničních, velmi kvapně, že jsme se ani nenadáli. Tážu se všech rozumných: Zničen jest u nás absolutismus, zničena jest aristokracie, byrokracie, hierarchie? Zlomena jest jejich síla tak, že se jich není zcela co obávati? - Ó, nešalme se sami, příznejme se, že posud ani síly své s našimi neměřili, nemysleme, že již nám úplně

odstoupili vítězství. Nikoli, ubezpečuji vás, že jen čekají na příhodnou dobu, aby se ještě o vládu nad námi pokusili. Jejich moc jest ve vojsku, oni mají veliké jmění, nim slouží mnoho okolností, které my ani neznáme, oni mají spojení dobré mezi sebou a za hranicemi. A naše síla proti jim kde jest? Kde stojí naše vojsko, kde jsou naše miliony? - Nikde. Jediná naše moc byla posud veřejné mínění; udrželi se ale anarchie a nepořádek jako nyní ještě nějaký čas, jisto jest, že i veliká část veřejného mínění proti nám se obrátí, neboť bohužel, ve většině pokoj jest více milý než svoboda, a ještě více bohužel, že veliký počet našich spoluobčanů tak málo vzdělaný jest, že považuje ten stav přechodu od otroctví ke svobodě, v němžto se nyní nacházíme a který nevyhnutelně nepořádků jest plný, že tento nepořádek již za tu očekávanou svobodu považuje! Což tedy divu, že se mnohým taková domnělá svoboda nelíbí! A čím dále tento stav přechodu, tato nejistota trvati bude, tím více získá ona strana přívrženců, která pak bez ohledu na svobodu opět pořádek zavede, ale pořádek takový, že bude u nás opět tak ticho, jako bylo až do letošního roku, ticho hrobové. Povinnost největší všech opravdivých a nezištných přátel svobody jest tedy všemožně o to se starati, abychom opět pod zákonem žili, aby se místo starého zbořeného stavení vlády naší nové, času přiměřené vystavělo ...

/Národní noviny 30. 8. 1848/

Každý, kdo se na svět dívá se zdravým a chladným rozumem, uznati musí, že skutečně musí být po čas obležení naše snaha nedávati žádnou příčinu ze své strany, aby naše noviny opět buď zastaveny neb dokonce potlačeny byly. Nebo odvolávati se na svobodu tisku, na soud příslušný atd. jsou věci, kterým vojenské ouřady rozuměti nechťí. Z druhé strany ale přece každý nahlíží, že jest lépe, když není jiné pomoci, raději s jedním podvázaným křídlem lítati a snažiti se, aby hlas národu zcela neumlknul, než zanechati pole docela nočním netopýrům a sovám, které beztoho dost hrdě se vznášejí, kvíkajíce jen pořád o pořádku a bezpečnosti, cum reservatione mentali "starého" pořádku.

Kdo naše snažení po celý čas naší novinářské činnosti /ještě za časů předkonstitučních/ zná, dobře musí věděti, jaký jest náš oučel, a doufáme, že jsme si po celý ten čas zasloužili tolik důvěry, že nikdy žádnými lákadly, žádnými výhrůžkami nedáme se od svého oučele odvrátiti, kterýžto držíme za počestný, za spravedlivý. Světská moc může nás přinutiti k tomu, abychom z opatrnosti někdy mlčeli, ale žádná moc nemůže nás přinutiti k tomu, abychom mluvili nepravdu proti svému přesvědčení.

Kdyby se něco podobného od nás vynucovati chtělo, pak bude čas raději dokonce mlčeti. Pak přestanou Národní noviny vycházeti, ne ze zákazu, ale z vlastní vůle redakce, na znamení, že přestal i poslední stín svobody tisku. Doufejme ale, že takové časy přece nepříjdou.

Nyní ale jsme přesvědčení /a doufáme, že toto přesvědčení s námi většina našich krajanů chová/, že tendence našich novin jest dobrá ... Při své tendenci zůstaneme i nyní tak, jako jsme při ní zůstali za času prvního obležení Prahy za knížete Windischgrätze. Co se formy týče, nebude nám zatěžko mnohý ostrý, zvláště ousměšný a satirický nápad vyškrtnouti, když by se jím nervy některých vysokých ouřadů urážeti měly, kteří nemají sice moc zabíjeti duši, ale mohou zavíratí tělo a zakazovati noviny, což jest i pro duši i pro

tělo dostatečný trest.

Každý nahlíží, že se pravda nechá ostře i mírně říci, když tedy musíme jen samých mírných homeopathických prostředků užívat, může si každý, kdo ví, že jsme na ostřejší byli zvykli, pomysleti, jak nám to nyní nepohodlné býti musí, a žádáme, aby si ke každé takové mírné pravdě dle chuti své něco peprnějšího přimyslel, tak jako my si leccos přimysleti můžeme, co napsati nesmíme.

/Národní noviny 29, 6. 1849/

Každý tedy, kdo lituje, že jsme roku 1848 nebo 1849 neučinili povstání, jeví tím jenom převahu pouhého neurčitěho citu nad chladným rozumem. On v mrzutosti, že jsme mnoho nedosáhli z toho, nač jsme si naději dělali, co jsme již téměř v rukou míti se domnívali, myslí takto: "Neučinili jsme povstání a na pokojné zákonné cestě nezdařily se všechny zámysly naše: kdybychom se tedy byli uchopili zbraně, byli bychom všeho dosáhli." Mylnost takového uzavírání bije do očí. Jest to asi tak, jako by někdo řekl: "Pěšky jsem tam doraziti nemohl, ale kdybych byl letěl, byl bych jistě dolítnul!" Ovšem, příteli, ale k lítání jest zapotřebí dobrých křídel a kdo nemá křídel neb má špatná křídla, pro toho bude vždy nejlépe jen choditi.

Já vůbec jsem veliký nepřítel revoluc se zbraní a držím hlavně na revoluce ve hlavách a v srdcích. Ne snad proto jsem nepřítel těchto revoluc, jako bych neuznával právo národu se zbraní se obořiti proti násilí a bezpráví, se zbraní si dobýti svou svobodu. Také se neštítím povstání se zbraní z nějakého snad nedostatku zmužilosti, neboť jistě nahlíží každý, že člověk, který pod libovolnou a násilnickou vládou stojí v prvních řadách zákonného odporu a zjevně nepřízni proti této vládě, který již konečně své jméno jako heslo a terč všem protivníkům, bujným na svou okamžitou moc vydal, že, pravím, k tomu neméně odvahy jest zapotřebí, jako k násilnému povstání. Naopak vidíme, že skoro při všech nezdařených revolucích obyčejně vůdcové a původcové jejich mají dobrou příležitost ještě v pravý čas se odstraniti a někde v cizí zemi všem následkům nemilým pro osoby své se vyhnouti, jako toho právě v našich dobách ve Vlaších, Maďarských, Němcích atd. příklady máme. Revoluce se zbraní nejsou nikdy tak nebezpečné pro osoby původců svých, jako pro národy, jest to hra v loterii s budoucností národu, a nezavídím nikomu tu odvalu, která jej každou chvíli k podobné loterii hotového najde.

... Pouhá revoluce není postačitelny prostředek k dosažení svobody: ona sice, podřídí-li se, změni vládu, ale staré obyčeje navrátí se brzy zase s novými osobami.

To jest přirozená a patrná věc: neboť revoluce jest jenom prostředek ke zbavení se od špatné nenáviděné vlády, ale ona ještě není sama v sobě prostředek k založení a udržení dobré vlády. Tu věc musíme mít především na zřeteli. Revoluce každá jest sama v sobě neštěstí, ale tenkrát, když toto nevyhnutelné neštěstí udělá možnou cestu k budoucímu většímu štěstí, tenkrát musí každý moudrý tuto nehodu snésti trpělivě v naději onoho po ní následujícího blaha, tak asi jako se nepřijemnému rozkousnutí ořecha pro jádro, které obsahuje, rádi podrobujeme.

Také tak nebude nikdo moudrý dělati revoluce pro, revoluce samé, nýbrž jen proto, aby na ně následovati mohla dobrá vláda, a kde nemám jistotu neb pevnou naději, že by po prove-

dené revoluci se mohla zaříditi a udržeti dobrá vláda, tam jest hřích nad národem řediti neb působiti k revoluci, neboť uvalují se na národ jenom nehody revoluce, aniž mu mohou pojistiti jakých výhod z toho. Neštěstí, ztráty revolucí způsobené trpí národ, ale užitek z toho nemá nikdo jiný než ti, kteří se skrze revoluci k vládě dostali a nyní místo předešlé, revolucí zrušené vlády zase mohou kořistiti z národu.

Jenom národ zachovalý a vzdělaný může míti svobodu a spojenou s ní dobrou vládu, tuto pravdu, které nás učí zkušenost dějepisu, musíme vždy především na zřeteli míti. Národ nevzdělaný, kdyby se celý zkrvácel samými revolucemi, nedocílí přece svobody a práva, nýbrž bude vždy zase brzy ošizen a do libovlády nazpět vtlačen. Národ mravně zkažený, byť by i vzdělán byl, přece zase svou pokažeností plete vždy sám na sebe metlu absolutie.

... Kdo tedy chce dělati revoluce, musí dvě věci napřed povážiti: Předně má-li pevnou naději vyhrát, za druhé má-li pevnou naději po výhře zavésti lepší svobodu a lepší vládu, než byla ta, proti které revoluci způsobil. Když tedy jest národ utištěn, buď pod vládou cizího národu, buď pod vládou libovolně jednající s osobami a jměním občanů, nemá ještě zásluhy ten, kdo národ takový k povstání přivede, neboť není nic snadnějšího, než způsobiti revoluci u národu utlačeného; ale ten má zásluhu, kdo přivede onen národ do takového stavu, ve kterém schopen jest cizí libovůle se sprostiti a svobodu pravou si zříditi. Jakým způsobem se pak toto osvo- bození stane, to jest věc lhostejná, nejlépe a nejzáslužněji ovšem, když to jde beze všeho boje a beze krve ... K tomu ale bylo by zapotřebí takové vzdělanosti a svornosti všech utiskovaných, která se zřídka kde najde, poněvadž jest vždy hlavní péče utiskovatelů, udržeti své poddané v nevědomosti, v pověrách, v nesvornosti, zameziti jim všelikou příležitost k srozumění a ke sjednocení. Proto také zřídka kde se svo- boda vydobude zcela bez boje hmotného a bez krveprolití.

/Slovan 36.1. a 8. 2. 1851/